

PARTICIPAREA ROMÂNIEI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI CARACTERUL EI DREPT. MARILE BĂTĂLII DE LA MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI ȘI OITUZ ȘI IMPORTANȚA LOR

ION AGRIGOROAIEI

Îzbucnirea primului război mondial și, apoi, intrarea României în acțiune au marcat trecerea luptei pentru realizarea dezideratului național într-o fază hotărâtoare. Prin consecințele sale multiple, primul război mondial a grăbit la maximum un proces istoric necesar, ce se manifestase din ce în ce mai evident în perioada anterioară: criza imperiilor multinaționale, reacționare, din Europa și Asia.

Marile puteri capitaliste au declanșat, în iulie 1914, prima mare conflagrație a secolului nostru, urmărind în mod deosebit întărirea dominației lor și împărțirea sferelor de influență¹. Caracterul general imperialist al războiului nu implică același caracter pentru toate statele și popoarele participante. Românii, ca și alte popoare, nu au fost preocupați decât de apărarea dreptului lor la existență și la dezvoltare liberă.

Opinia publică românească, clasele sociale și partidele politice doreau cu ardoare realizarea idealului național. Deosebirile se manifestau în ce privește modalitățile concrete de îndeplinire a lui și succesiunea etapelor. O parte însemnată a cercurilor politice și a opiniei publice aveau în vedere intrarea în război — la momentul potrivit — alături de Antantă, pentru eliberarea Transilvaniei și Bucovinei; pentru acestea, posibilitatea înfringerii Austro-Ungariei apărea atunci mult mai evidentă decât a Rusiei, aliata Franței și a Angliei.

În condiții precizate de istoriografia noastră², cercurile conducătoare, în majoritate zdrobitoare, au hotărât neutralitatea României, atitudine izvorită din grija și răspunderea pentru destinele neamului. Din punct de vedere diplomatic, România a invocat, pe drept cuvânt, faptul că nu poate fi vorba de *casus foederis*, prevăzut prin tratatul din 1883.. reînnoit ultima dată în 1913, deoarece Austro-Ungaria a atacat și nu a consultat în prealabil guvernul român. Neutralitatea României a constituit un pas însemnat în desprinderea sa de Tripla Alianță³.

¹ Pentru obiectivele urmărite de marile puteri, vezi Pierre Renouvin, *La crise européenne et la première guerre mondiale*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962, p. 414 și urm.; Mircea N. Popa, *Primul război mondial 1914—1918*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 390 și urm.

² Vezi, pe larg, Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial*, Editura militară, București, 1979 (în continuare, *România în primul război mondial...*), p. 33 și urm.

³ Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță la începutul secolului al XX-lea 1900—1914*, Editura Litera, București, 1977, p. 176—177; Gheorghe Nicolae Căzan, Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță 1878—1914*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 418—419; vezi și Ema Nestovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914—1916*, Editura politică, București, 1979, p. 99 și urm.

Guvernul român a urmărit cu atenție desfășurarea evenimentelor și a manifestat o anumită bunăvoință față de Antantă⁴; totodată, el a adoptat o poziție activă, urmărind cu asiduitate obținerea garanțiilor sigure pentru respectarea independenței și suveranității statului, situat între două mari imperii ce făceau parte din tabere adverse, și pentru eliberarea provinciilor românești aflate sub dominația Imperiului austro-ungar. Guvernele marilor puteri au urmărit realizarea intereselor proprii, au exercitat presiuni mergând pînă la amenințări și au manevrat cu promisiuni pe care nu aveau de gînd să le îndeplinească deloc sau în întregime. Se desfășura între cele două grupări beligerante „o luptă fără demnitate și fără scrupule” pentru atragerea micilor state⁵. De multe ori, raporturile dintre Antantă și Puterile Centrale și România nu s-au manifestat numai ca raporturi între grupările respective, cu interesele lor generale și comune, ci ca raporturi care au îmbrăcat, deschis sau voalat, direct sau indirect, forma unor relații bilaterale, la nivel de state, ieșind la iveală anumite interese speciale, ca urmare a neînțelegerilor dintre marile puteri, chiar din aceeași tabără. Această situație a generat, de asemenea, numeroase greutăți pentru cercurile conducătoare românești în pregătirea momentului intrării în război.

Incheierea acordurilor cu Italia și în special a convenției cu Rusia au însemnat pași importanți în direcția desprinderii de Puterile Centrale și apropierii de Antantă. După cum se știe, la începutul războiului Italia s-a declarat neutră, pentru ca în mai 1915 să declare război Austro-Ungariei. România și Italia au încheiat acordurile secrete din 10/23 septembrie 1914 și din 24 ianuarie/6 februarie 1915, prin care se prevedeau consultări permanente cu scopul adoptării unei atitudini comune la momentul potrivit.

După consultări și tratative, la 18 septembrie/1 octombrie 1914, s-a semnat convenția secretă ruso-română, sub forma unui schimb de note între Sazonov, ministrul de externe al Rusiei și C. Diamandy, reprezentantul nostru la Petrograd⁶. Deși unele probleme rămăneau în continuare în suspensie, convenția ruso-română prezenta o importanță deosebită deoarece era recunoscut, pentru prima oară, printr-un act diplomatic semnat de o mare putere, dreptul României asupra teritoriilor sale din cadrul Austro-Ungariei. Pînă la intrarea în acțiune împotriva Austro-Ungariei, România se angaja să păstreze față de Rusia o neutralitate amicală.

Această recunoaștere nu era, însă, nici sigură și nici suficientă. Guvernul condus de I. C. Brătianu urmărea să încheie un tratat semnat de toate puterile Antantei, în care să fie consemnate mai precis drepturile României, precum și o serie de garanții politico-militare. Referindu-se la poziția României în momentul înscăunării lui Ferdinand (la scurt timp după semnarea convenției ruso-române), Seton-Watson scria: „Pentru moment, erau prea mulți factori de incertitudine: promisiunile Rusiei trebuiau mai clar definite, Anglia era suspectă de simpatie pentru Ungaria, nu te puteai încrede în neutralitatea Bulgariei, dacă România se

⁴ Constantin Nuțu, *România în anii neutralității (1914—1916)*, Editura științifică, București, 1972, p. 121—122; Vasile Vesa, *România și Franța la începutul secolului al XX-lea (1900—1916)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 83—84.

⁵ R. W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité*, Presses Universitaires de France, Paris, 1937, p. 534.

⁶ *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public, cu un studiu introductiv de N. Dașcovici*, Iași, 1936, p. 8.

asocia Antantei. Și, pe deasupra, îndoiala plană încă asupra rolului Italiei, cu care guvernul român se angajase la 23 septembrie să acționeze în comun⁷. În raportul său din 13/26 septembrie 1914, ministrul nostru la Londra, N. Mișu, îi comunica lui Em. Porumbaru, ministrul de externe al României, impresia că oamenii politici englezi sînt chiar de părerea menținerii Austriei, „ca un factor, împreună cu Germania, în contra slavismului”⁸.

Pe lângă complicațiile militare (prelungirea războiului atrăgea după sine creșterea presiunilor asupra neutrilor pentru a intra în acțiune sau, după caz, pentru a adopta o neutralitate binevoitoare, favorabilă), s-au ivit greutăți însemnate ca urmare a unor înțelegeri dintre marile puteri. Astfel, în martie 1915, Anglia și Franța au acceptat cererea Rusiei de a anexa, la sfîrșitul războiului, Constantinopolul și Strimtorile, în schimbul recunoașterii „drepturilor” aliaților occidentali în Orientul Apropiat și Mijlociu⁹. Cele trei puteri, au pus — din motive lesne de înțeles — un mare accent pe păstrarea secretului asupra acestui acord devenit cunoscut, oficial, abia în decembrie 1916. Dar, așa cum s-a preconizat în ultima vreme¹⁰, guvernul român a cunoscut imediat, dacă nu conținutul exact, principalele prevederi ale acordului, fapt care l-a determinat să fie și mai circumspect în adoptarea hotărîrii supreme.

În primăvara lui 1915, în condițiile intrării Italiei în război, ca și în perioada următoare, Puterile Centrale au făcut asupra României noi presiuni, atingîndu-se mai multe momente de tensiune ce vor duce la deteriorarea relațiilor respective. Presa germană amenința că dacă România nu va sprijini Puterile Centrale acestea nu vor avea nici un interes la existența, în continuare, a României¹¹. La 26 mai 1915, reprezentantul Austro-Unariei la București, Czernin, îi comunica ministrului său de externe, Burian, că a urmărit să obțină de la regele Ferdinand asigurarea că România nu va urma exemplul Italiei. Acesta i-a repetat de mai multe ori: „Voi încerca totul pentru a rămîne neutri, dar conducătorii nu pot face întotdeauna ce vor”¹². În fond, regele nu-și lua nici un angajament, el însuși fiind împotriva cooperării cu Puterile Centrale. Primul mi-

⁷ Italia a purtat tratative cu Antanta și a încheiat tratatul din 26 aprilie 1915, informînd guvernul român numai după consumarea faptului. Guvernul român a reșosat, pe drept cuvînt, celui italian că s-a angajat fără a lăsa timp României să-și fi soluționat problemele sale; el se găsea în situația de a fi obligat să negocieze singur cu Antanta și nu de pe o poziție comună, italo-română, așa cum sperase. (Eliza Campus, *L'activité diplomatique de la Roumanie entre les années 1914 et 1918*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 6, 1968, p. 1113; vezi și schimbul de telegrame româno-italian din această perioadă, în Arhivele Statului București, Fond Casa Regală, dosar 61/1914, f. 1—7). În ceea ce privește Bulgaria, după cum se știe, ea a intrat în război alături de Puterile Centrale, în septembrie 1915.

⁸ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare, M.A.E.), Fond 71, E 2, partea a II-a, Londra, vol. 11, f. 102.

⁹ Ilie Seftiuc, Iulian Cârțană, *România și problema strimtorilor*, Editura științifică, București, 1974, p. 54.

¹⁰ *România în relațiile internaționale 1699—1939*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 384—386.

¹¹ Arhiva M.A.E., Fond 71, E 2, partea a II-a, Roma, vol. 20, f. 186.

¹² Vezi, pe larg: *Curenți de opinie în legătură cu atitudinea României față de conflict și Poziția mișcării muncitorești și socialiste din România față de război, în România în primul război mondial...*, p. 77—114; Ion Bulei, *Arcui așteptării 1914—1915—1916*, Editura Eminescu, București, 1981, *passim*.

nistru, Ion I. C. Brătianu, s-a situat pe vechea poziție, motivată prin atitudinea opiniei publice nefavorabilă Puterilor Centrale și prin posibilitatea unui atac din partea Bulgariei.

Intrarea Bulgariei în război a avut consecințe directe asupra situației politice din unele state și, evident, asupra desfășurării operațiilor militare. Pentru Antantă, situația din Bulgaria se complica și prin refuzul regelui Greciei de a semna declarația de război împotriva Germaniei. Contradicțiile anglo-franceze în chestiunea frontului din Salonic, încetineala trimeriei trupelor engleze, și așa mult reduse, au dus la eșuarea operației, la ocuparea Serbiei și la posibilitatea unui atac al Bulgariei asupra României. Întrebat de reprezentanții Antantei asupra atitudinii pe care o va adopta România, Brătianu a declarat, așa cum făcuse și mai înainte, că interesele noastre nu sînt la sudul Dunării și că armata română va merge numai la nord de Carpați. În repetate rânduri, Brătianu a respins „sugestia” de a intra în acțiune printr-un atac împotriva Bulgariei.

Puterile Centrale au încercat pe diferite căi să provoace căderea guvernului liberal, să-l înlocuiască printr-un cabinet filo-german. Aceste tentative au eșuat. În cadrul cercurilor politice românești s-au angajat, în 1914—1916, dezbateri aprinse în legătură cu poziția ce trebuia adoptată de România față de conflictul care lua o amploare tot mai mare¹². Majoritatea opiniei publice se pronunța tot mai hotărît pentru aderarea României la Antantă, unii factori cerînd intrarea imediată în acțiune pentru eliberarea Transilvaniei. Chiar dacă erau în minoritate, partizanii orientării filogermane au organizat acțiuni insistente pentru ca România să adopte o atitudine favorabilă Puterilor Centrale.

Guvernul condus de Ion I. C. Brătianu a trebuit să țină seama de o serie întreagă de factori mai puțin cunoscuți de alte cercuri politice, să manifeste multă prudență și abilitate diplomatică în acțiunea de angajare a României alături de Antantă, pentru realizarea idealului național¹³.

În 1916, în condițiile declanșării și prelungirii bătăliei de la Verdun și ale altor complicații militare, presiunile Antantei au devenit foarte puternice¹⁴. Din relatarea lui Maurice Paléologue (8 iulie 1916), ministrul Franței la Petrograd, aflăm că Parisul îi dădea instrucțiuni reprezentantului său de la București în vederea intrării neîntîrziate a României în război. „*Intervenția României, pentru a avea o valoare, trebuie să fie imediată. Atacarea viguroasă a armatelor austriece decimate și în retragere este o sarcină relativ ușoară pentru români și extrem de utilă aliaților [...]. România ar intra în coaliție în momentul psihologic și ar asigura legitim, în ochii tuturor, satisfacerea largă a aspirațiilor sale naționale... Ora de față este solemnă. Puterile occidentale n-au încetat să acorde credit d-lui Brătianu și poporului român. Dacă România nu va profita de ocazia de față, ea nu va mai regăsi posibilitatea de a deveni un mare popor prin reunirea tuturor fiilor săi*”¹⁵.

Exagerîndu-se mult slăbiciunea Puterilor Centrale, se urmărea atragerea României și atingerea unor obiective militare proprii. Orice amîinare a intrării României în război — considerau diplomații Antantei — punea sub semnul întrebării însăși realizarea dezideratului național. Prin intrarea în acțiune a armatei

¹² *România în primul război mondial...*, p. 86.

¹⁴ Vezi și Ion Bulei, 1916. *Zile de vară*, Editura Eminescu, București, 1978.

¹⁵ Maurice Paléologue, *La Russie des tsars pendant la grande guerre*, vol. II, Paris, s.a., p. 312—313.

române, se acoperea flancul stîng al armatei lui Brusilov, rămas descoperit. Se ușura, apoi, întreg frontul de luptă prin îndreptarea unor trupe spre noul beligerant. Franța era strîmătorată deoarece ofensiva de la Verdun nu slăbea deloc; ea pierduse pe acest front peste 300 000 oameni. Presiunile luau acum caracterul unui ultimatum. „Eram deci chemați — scrie C. Kirilșescu în memoriile sale — să restabilim o situație amenințătoare. Și pentru a ne hotărî, eram puși la perete cu amenințarea: *acum sau niciodată*“. Paralel cu aceste presiuni deosebit de puternice, Franța, direct interesată în intrarea României în război, a acționat în sensul acceptării, în primul rînd de Rusia și apoi de către Anglia și Italia, a propunerilor românești.

La 4/17 august 1916, s-au semnat la București tratatul de alianță cu Rusia, Franța, Anglia, și Italia¹⁶ și convenția militară¹⁷. Cele patru state garantau integritatea teritorială a României, iar România se obliga să declare război Austro-Ungariei și să înceteze orice legătură cu dușmanii aliaților. Erau recunoscute României teritoriile din Austro-Ungaria locuite în majoritate de români, delimitate într-un articol special. Această recunoaștere simultană și colectivă a unor drepturi legitime era deosebit de importantă. Tratatul reprezenta unul din cele mai mari succese ale diplomației românești de pînă atunci. El nu oferea certitudinea împlinirii dezideratului național, dar îl făcea posibil, firește prin imense sacrificii materiale și umane ale întregului popor român. Era una din etapele necesare pe calea afirmării și realizării dreptului sacru și legitim al națiunii române¹⁸.

La 14/27 august 1916, România declară război Austro-Ungariei. „Războiul, la care ia parte mai toată Europa — se arăta în *Declarația de război* — pune în discuție cele mai grave probleme privitoare la dezvoltarea națională și chiar la existența statelor. România [...] se vede nevoită de a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale“. În Consiliul de Coroană de la Cotroceni, din aceeași zi, Ion I. C. Brătianu explica poziția guvernului și cauzele intrării în acțiune: „Într-o vîltoare ca aceea a actualului război, în care toată lumea se preface, o țară ca a noastră, o țară cu aspirațiuni naționale, nu poate să rămînă pînă la capăt neutră, fără să-și compromită tot viitorul. Prin urmare, avînd drept ideal unitatea națională, sintem datori să urmărim realizarea lui [...]. De aceea, chiar de ar fi să fim bătuți, prin faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au consfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte mai mare și mai însemnat decît oricînd [...]. Și dacă nu azi, mîine vom culege roadele acestor jertfe și acestor afirmări de drepturi“.

Trupele române s-au angajat în ofensivă împotriva Austro-Ungariei, au pus stăpînire pe trecători și au eliberat în scurt timp zone din sud și sud-estul Transilvaniei, fiind întîmpinate cu deosebit entuziasm de populație. Exprimînd sentimentele acesteia, „Gazeta Transilvaniei“ scria: „Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei înăbușite de suferințele seculare... Frații liberatori

¹⁶ *Interesele și drepturile României...*, p. 9—11.

¹⁷ *Ibidem*, p. 12—15.

¹⁸ *România în primul război mondial...*, p. 128.

au sosit... Bine ați venit și să mergeți cu bine tot înainte!"¹⁹. Ostașii români au dat dovadă nu numai de vitejie și eroism, ci și de multă omenie. Semnificativ este modul în care comandamentul Armatei 2 române s-a adresat populației: „Armata românească, pășind pe pământul sfânt, pe care răsună de veacuri graiul neamului nostru obișnuit, nu a venit cu gând de dușmănie împotriva oamenilor de orice lege și neam, rămași pe la vetrele lor, ci dimpotrivă, însuflețită de cele mai frățești sentimente pentru tot norodul pașnic”²⁰. La rindu-i, populația din zona eliberată a acordat sprijin militarilor români, prin aprovizionarea cu alimente, prin efectuarea transporturilor de muniții, prin executarea unor lucrări genistice etc. Mulți cetățeni, punându-și viața în primejdie, au călăuzit trupele române pe drumuri ascunse pentru a pătrunde în spatele inamicului sau au luptat cu arma în mână în rindul unităților române²¹.

La sfârșitul lui august, ca urmare a situației create pe frontul din sud prin pierderea Turtucaiei, ofensiva din Transilvania a fost oprită și, în scurt timp, s-a ordonat trupelor respective să treacă pe poziții de apărare. Operația de la Flămînda și luptele din Dobrogea s-au încheiat defavorabil, cu pierderi umane și teritoriale.

Intrarea României în război a însemnat un ajutor deosebit acordat. Antantei, slăbind presiunea germano-austro-ungară pe celelalte fronturi și, în special, pe cel din vest. Puterile Centrale au acordat o atenție specială frontului român, apreciind că aici se poate obține un important succes militar, material (petrolul și produsele agroalimentare) și moral. Au fost transferate importante divizii germane, menite să întărească frontul austro-ungar din Transilvania.

Inamicul a realizat aici o superioritate importantă, numerică și tehnică; forțele române s-au angajat în lupte de rezistență eroică, dar au fost nevoite să se retragă, provocând mari pierderi dușmanului. Bătălia de la Sibiu, luptele dintre Sibiu și Brașov, din defileul Prahovei și Valea Oltului, bătălia din zona Bran-Cîmpulung, luptele de la Oituz, cele de la Jiu, bătălia de la Argeș-Neajlov, luptele purtate după trecerea Dunării de către inamic, precum și cele din perioada retragerii pe aliniamentul Carpații Răsăriteni-Siret-Dunăre au scos în evidență vitejia și eroismul ostașilor români, care au apărat pas cu pas, cu mari eforturi și sacrificii, pământul patriei și au oprit înaintarea Puterilor Centrale la „porțile de sud” ale Moldovei.²²

Planul de zdrobire a României în campania din 1916 nu a reușit. „Noi am bătut armata română, dar n-am putut s-o nimicim”, nota Ludendorff în amintirile sale. Armatele Puterilor Centrale au suferit pierderi însemnate și au fost nevoite să acopere, în continuare o zonă relativ întinsă. „Noi — recunoaște același general german — a trebuit să lăsăm în Dobrogea și Valahia forțe pe care înainte de intrarea României în război le-am folosit pe frontul oriental, pe frontul occidental sau în Macedonia. Cu toată victoria noastră asupra armatei române, noi eram mai slabi ca înainte în ceea ce privește desfășurarea generală a războiului”²³.

¹⁹ Cf. Ion Cupșca, *Armata română în campaniile din anii 1916, 1917*, Editura militară, București, 1967, p. 52.

²⁰ *Ibidem*, p. 53.

²¹ *Ibidem*, p. 26.

²² Vezi, pe larg, Const. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919*, vol. I, București, 1922, p. 158 și urm.

²³ E. Ludendorff, *Souvenirs de guerre*, vol. I, Paris, 1934, p. 331.

În ce privește campania din 1916, nu pot fi ignorate unele cauze interne ale eșecului (dotarea tehnică necorespunzătoare, anumite greșeli de comandament, pregătirea sumară a rezerviștilor ș.a.). Dar, insuccesele armatei române se datoresc, în primul rând, atitudinii marilor puteri ale Antantei, care au lăsat România, practic, singură în fața unui inamic ce devenea tot mai puternic, atât din punct de vedere numeric, cât și al tehnicii de luptă. Ele nu și-au îndeplinit obligațiile asumate decît în mică măsură și cu întîrziere, dînd astfel posibilitatea Puterilor Centrale să realizeze pe frontul român o covîrșitoare superioritate²⁴. Mai mult, după înfrîngerea din 1916, România a fost chiar învinuită de „ușurința“ cu care a intrat în război, cînd de fapt Aliații au dovedit o ușurință și un egoism condamnable. Materialul de război englez și francez promis sosea prin Rusia cu mare întîrziere și adesea descompletat în timpul tranzitului, ofensivele pe fronturile din Salonic și Galiția au fost amîinate, trupele promise de Rusia au intervenit cu un efectiv mult redus, cu întîrziere și fără energie. Trupele rusești au început să pătrundă masiv numai după ce inamicul intrase în București și începea să se apropie de Moldova. Dealtfel, comandamentul țarist nici nu intenționase să ajute mai înainte armata română, apreciînd că „România se apără pe Siret“, după cum se exprimase generalul Alexeev, șeful Marelui Cartier General rus²⁵.

Puterile Centrale au instaurat pe teritoriul ocupat un regim de jefuire a bogățiilor solului și subsolului, de asupraire a populației românești. Rezistența împotriva regimului de ocupație a cuprins categorii largi, muncitori, țărani, meseriași, elevi și studenți, profesori etc., care au utilizat o varietate de forme de acțiune: lupta de partizani, sabotarea producției și aprovizionării ocupanților, refuzul de a îndeplini muncile ordonate, transmiterea de informații, redactarea de broșuri, manifeste etc. Această rezistență a provocat pierderi însemnate dușmanului²⁶.

Concomitent cu această luptă, s-au intensificat și acțiunile pentru eliberare și unitate ale românilor din provinciile aflate sub dominația Imperiului austro-ungar, mai ales că, imediat după intrarea României în război, asupra națională a atins forme deosebit de accentuate. Astfel, pe lingă internările în lagăre de concentrare a peste 10 000 români, au fost arestați și executați, chiar fără judecată, mii de români. Au fost închise peste 1 600 de școli românești. Ca urmare a acestei situații, 20 000 de români din Transilvania au trecut, în anii războiului, în vechea Românie²⁷.

²⁴ I. Cupșa, *op. cit.*, p. 178.

²⁵ *Ibidem*, p. 92; R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 551. Înfățișînd cititorului francez cauzele înfrîngerii armatei române, un compatriot de-al nostru insistă, pe drept cuvînt, asupra a două explicații: insuficiența munițiilor și a ajutorului în trupe, precum și inactivitatea de pe cele două fronturi. „Or, în ciuda excelentei promisiuni din partea aliaților noștri acest dublu ajutor (în întregime indispensabil reușitei intervenției române) nu a avut loc într-o manieră satisfăcătoare. Munițiile n-au sosit iar soldații promiși ca și ofensivele lui Sarrail și Brusilov au fost lovite de o paralizie quasi generală“ (C. Mavrodin, *România și rasa latină*, în „L'Union Latine“, 14 ianuarie 1917; vezi și Arhiva M.A.E., Fond 71, E 2, partea a II-a, vol. 12, f. 356).

²⁶ Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cîmpitorilor 1916—1918*, Editura militară, București, 1978, p. 51 și urm.; Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial 1916—1918*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, *passim*.

²⁷ A. Deac, I. Toacă, *op. cit.*, p. 198.

Redus considerabil, statul român a continuat să existe, pregătindu-se pentru o nouă rezistență. În fața înaintării armatelor dușmane, s-a produs refugierea autorităților centrale, a unei părți a populației etc., către Moldova. „Viața Moldovei în acești doi ani (1916—1918, n.n.s., I.A.) — scrie Const. Kirilescu — este o bucată din istoria României independente. Acolo s-a concentrat toată vloga țării, acolo e mintea care plănuește și brațul care lovește“. În aceste împrejurări grave pentru destinul neamului, orașul Iași a devenit nu numai capitală a României, a unei României redusă la aproximativ o treime din fostul său teritoriu, ci și centrul refacerii și, așa cum s-a spus, „al rezistenței pînă la capăt“²⁸.

Moldova a fost confruntată cu mari greutăți, resimțindu-se puternic lipsa alimentelor și a combustibilului, în condițiile unei ierni aspre. Aglomerația, gerul, lipsa medicamentelor au dus la izbucnirea molimelor, a tifosului exantematic în primul rînd, care au făcut în scurt timp zeci de mii de victime. Poporul român a făcut și de data aceasta dovada unei rezistențe și mobilizări exemplare, muncind cu abnegație pentru asigurarea unui minimum de existență și pentru refacerea, înzestrarea armatei. Cu excepția unor elemente de speculanți și profitori, la acest imens efort au contribuit, chiar dacă nu în aceeași măsură, toate categoriile societății românești. Referindu-se la aceasta, Mihail Sadoveanu scria în ziarul „România“ : „Am luat arma pentru drepturile neamului nostru obișnuit și sffirtecat sub stăpîniri străine [...]. Va interesa pe istoric fapte de ordin social : cum s-a organizat un popor, cită abnegație și cită cinste a pus și mai ales cum a știut să se apere și să se reculeagă în marile dezastre [...]. Energiile latente ale națiunii s-au deșteptat și s-au încordat. Tot poporul s-a strîns într-un bloc sub izbitura de val a nefericirii“²⁹.

Marile încercări prin care a trecut poporul român nu l-au descurajat, nu i-au zdruncinat încrederea că idealul său național se va realiza. De la tribuna parlamentului, în presa ce apărea la Iași, în diferite întruniri și spectacole etc., reprezentanți ai vieții politice și personalități de frunte ale spiritualității românești au combătut pesimismul și defetismul, au îmbărbătat opinia publică, menținându-i trează încrederea în izbîndă³⁰.

S-a procedat la reorganizarea armatei române, la refacerea efectivelor, completarea armamentului și echipamentului cu cel primit din Anglia și Franța, la o instruire corespunzătoare³¹. La aceasta a contribuit și Misiunea franceză condusă de generalul Berthelot.

La 7—8 iunie 1917, la Iași, s-a făcut o entuziastă primire voluntarilor transilvăneni și bucovineni ce veneau din Rusia pentru a se integra în armata română și să lupte astfel împotriva Puterilor Centrale. În telegrama adresată voluntarilor de către oficialitățile din Iași, se arăta între altele : „Uniți eforturile voastre cu ale fraților din Țara Românească, călăuziți de steagul nostru național peste munți

²⁸ *Așpekte ale luptei pentru unitate națională, 1600—1859—1918*, Editura Junimea, Iași, 1983, p. 219 și urm.

²⁹ „România“, 2 februarie 1917. Ziarul a apărut la Iași, în perioada februarie 1917 — martie 1918, și a constituit, în deplină concordanță cu titlul său, un adevărat „organ al apărării naționale“. Director al gazetei a fost Mihail Sadoveanu, iar prim redactor, Octavian Goga.

³⁰ Vezi, pe larg, *Aspecte ale luptei pentru unitate națională...*, p. 226—230 ; p. 240 și urm.

³¹ *România în primul război mondial...*, p. 269 și urm.

unde milioane de frați așteaptă dezlănțuirea și libertatea de un jug asupritor și nedemn; biruința va fi a voastră și cu biruința libertatea și fericirea, și atunci vom fi un singur popor strâns unit de frații nedespărțiți întotdeauna³²

După ce în martie 1917, regele promisese soldaților pământ și o mai largă participare la viața politică, în mai s-a trecut la dezbaterile în parlament a modificării Constituției; înscrierea în Constituție, în iunie 1917, a reformelor agrare și electorală a răspuns unor cerințe obiective de dezvoltare a societății românești și, în același timp, a dat un imbold luptei împotriva coteropitorilor³³, ce se pregăteau pentru o nouă și hotărâtoare ofensivă.

Importanța victoriilor obținute de armata română în vara anului 1917 iese și mai pregnant în evidență dacă avem în vedere planurile unora dintre marile puteri de împărțire a României, ca preț al încheierii păcii separate. La sfârșitul anului 1916 și în anul următor, în condițiile prelungirii războiului, ale unor presiuni manifestate în interior etc., tatonările în vederea discutării unor oferte de pace cu caracter anexionist³⁴ au căpătat o frecvență mai mare și forme mai concrete. În cadrul discuțiilor secrete angajate și al unor documente întocmite, s-au făcut propuneri concrete, nu numai din partea inamicilor dar și a unor aliați, de împărțire a României sau de reducere a ei, la nivelul „unui stat micuț, după modelul Monaco-ului“³⁵.

Încercările de a ajunge la o înțelegere sau de a încheia pace separată, cu sacrificarea intereselor statelor mici, aliate sau nu, au eșuat. Desigur, un anumit rol au avut contradicțiile dintre cele două tabere, interesele ireconciliabile, precum și divergențele de păreri între puterile aceleiași tabere. Apare însă extrem de clar că valoarea avea pentru marile puteri respectarea drepturilor statelor mici la existență, că valoarea aveau promisiunile făcute în preajma și în timpul războiului, în numele respectării și aplicării principiului naționalităților. În fond, ceea ce a împiedicat încercările de a se realiza planurile anexioniste propuse de o putere sau alta a fost noua fază a luptei de rezistență și de eliberare a popoarelor asuprite. Intensificarea luptei de eliberare a națiunilor asuprite din Imperiul austro-ungar, luptă care se desfășura atât în imperiu cât și, în anumite forme organizatorice, în afara lui, încrederea unor mase mari de oameni într-o lume mai dreaptă și mai bună — toți acești factori, aflați într-o permanentă intercondiționare dialectică, au determinat eșecul marilor puteri de a ieși din conflagrație printr-o înțelegere pe seama popoarelor mici și mijlocii. Ingerințele marilor puteri nu au luat sfârșit, dar marele val de acțiuni revoluționare — naționale și sociale — a impus consfințirea unor realități noi, în conformitate cu interesele vitale ale popoarelor.

³² Cf. A. Deac, I. Toacă, *op. cit.*, p. 205; *Aspecte ale luptei pentru unitate națională...*, p. 247—251.

³³ Ion Agrigoroaiei, *Problema reformelor agrare și electorală din România între anii 1916 și 1918*, în „Cercetări istorice“, t. VI, 1975, p. 179—194

³⁴ Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 294.

³⁵ Vezi, pe larg, Ion Agrigoroaiei, *Marile puteri, România și propunerile de pace din 1916—1918*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași. Istorie“, t. XXVI, 1980, p. 88—106; idem, *Glorioasele victorii din vara anului 1917 și dejucarea planurilor de împărțire a României*, în „Revista Arhivelor“, nr. 1, 1978, p. 50—57.

Ambele tabere au privit anul 1917 ca anul decisiv al victoriei. În cadrul ofensivei generale concepute de Aliați, forțelor ruse și române din Moldova le-a revenit misiunea de a acționa ofensiv pentru a atrage cât mai multe trupe, ușurând astfel sarcina de pe frontul din Vest, unde urma să se desfășoare acțiunea principală. Puterile Centrale intenționau să dezlănțuie ofensiva pentru a ocupa întregul teritoriu al României și a-și deschide drumul spre bogatele regiuni din sudul Ucrainei, pentru a sili Rusia să încheie pacea separată și, prin aceasta, să slăbească serios Antanta. După ofensiva franceză nereușită din aprilie, în mai-iunie au avut loc lupte violente în sectorul Chemin-des-Dames, Craonne, Moronvilliers etc. Pe frontul de Est, după puternica ofensivă rusă din Galiția (în prima jumătate a lunii iulie), a urmat contraofensiva reușită a armatelor austro-ungare (19 iulie-19 august). La 24 iulie armata rusă suferea o grea înfrângere la Tarnopol.

Marile victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz au dovedit forța ostașului român care, mai bine înzestrat și pregătit decât în 1916, încurajat prin înscrierea reformelor agrară și electorală în Constituție și, mai presus de toate, animat de cel mai fierbinte patriotism izvorit din apărarea pământului strămoșesc, a arătat cotropitorilor că, pe aici nu se trece. „Într-un cadru mai restrâns ca teritoriu — scria ziarul „Mișcarea“ — viața noastră de stat a atins o intensitate pe care n-a cunoscut-o niciodată, iar poporul român a dovedit că posedă o rezervă de forțe inepuizabilă și veșnic tinerească. Dacă în prima fază a războiului, România a dovedit a ști să lupte în cele mai grele condițiuni și nu știe să tremure în fața celei mai furtinoase primejdii, în cea de a doua fază a războiului ea a dovedit în fața lumii întregi că forța de viață a poporului român este nesecată și că această forță face minuni”³⁶.

În cadrul ofensivei de la Mărăști (11 iulie—1 august), trupele Armatei 2 române și cele din flancul drept al Armatei 4 ruse au executat o ofensivă strălucită, cucerind un intrând lat de 35 km și cu o adâncime de 25 km și obligând pe inamic să-și revizuiască întregul plan de acțiune. Victoria nu a putut fi valorificată în întregime din cauza situației generale de pe frontul oriental³⁷.

După Mărăști, ofensiva trupelor germane și austro-ungare a fost zdrobită în două mari bătălii, la Mărășești și Oituz. Atunci când, în seara zilei de 23 iulie, Mackensen pleca spre linia frontului, el le spunea ofițerilor și demnitarilor care l-au condus la Gara de Nord: „La revedere, peste două săptămâni, în Iași”. Trufia cotropitorilor a primit însă riposta hotărâtă a armatei române. Prin marea bătălie de la Mărășești, desfășurată în mai multe etape între 24 iulie și 21 august, trupele române, care au înlocuit succesiv unitățile rusești, au zdrobit planurile ofensive ale comandamentului german. În ordinul de zi, dat de generalul Eremia Grigorescu la sfârșitul bătăliei, se exprima admirația față de eroismul fără seamăn al ostașilor noștri și încrederea deplină în apropierea momentului realizării dezide-

³⁶ *Efortul României*, în „Mișcarea“, 26 iulie 1917.

³⁷ Numeroase studii, articole, materiale din presă, memorii etc. se referă la glorioasele bătălii din iulie—august 1917. Pe lângă lucrările menționate deja, vezi cele semnalate de *România în primul război mondial. Contribuții bibliografice*, Editura militară, București, 1975. Deosebit de interesante pentru mărturiile, datele și ilustrațiile ce le conțin sînt: antologia alcătuită de Constantin Căzănișteanu și Dorina Rusu, *Pe aici nu se trece!*, Editura Albatros, București, 1982 și cartea aparținînd lui Florian Tucă și Mircea Cocui, *Monumente ale anilor de luptă și jertfă*, Editura militară, București, 1983.

ratalui național: „Prin rezistența ce ați opus cu piepturile voastre la Mărășești și Muncelu (și extindem aprecierea pentru întreaga rezistență din iulie-august 1917, n.n.s., I.A.) ați făcut să se întunece visurile de cucerire ușoară a părții ce ne-a mai rămas din scumpa noastră țară [...]. Ați făcut să reinvie în mintea tuturor amintirea glorioasă a faptelor străbunilor noștri. Fiți gata să arătați liftelor sălbatice că românul nu are de dat din pământul scump al țării decât locul de mormânt [...]. Din singele vostru se va ridica, curat și măreț, o țară românească a tuturor românilor“.

Aproximativ concomitent cu bătălia de la Mărășești, s-a desfășurat bătălia de la Oituz (26 iulie — 22 august), care a sfârșit brațele cleștelui celor două armate austro-germane ce trebuiau să opereze de-a lungul Trotușului și Siretului³⁸. Ca și în întreaga perioadă a războiului, populația a sprijinit permanent trupele noastre, le-a furnizat informații despre inamic, le-a îndrumat, pe căi ascunse, în spatele dușmanului.

Victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz au avut o importanță capitală, făcând să eșueze planurile de împărțire a României. Au fost apărate — cu prețul a numeroase jertfe de tineri țărani, muncitori, intelectuali — independența și suveranitatea națională, s-a asigurat continuitatea statală, obiectiv major, permanent, al înaintașilor noștri de-a lungul secolelor. Relevând eroismul, dîrzenia poporului român din acele zile de răscruce ale primului război mondial, ziarul „Mișcarea“ scria: „Am stat neclintii pînă acum și vom sta pînă la urmă neclintii. Așa a fost sufletul părinților din părinții noștri, așa l-am moștenit și noi“³⁹.

Glorioasa epopee din 1917 a avut o însemnătate vitală în îndeplinirea idealului național. Experiența istorică ne arată greutățile, uneori insurmontabile, pe care le întâmpină un popor în acțiunea de refacere a statului național, odată ce el a fost desființat. Unirea din 1918 a fost — după cum se știe — rodul luptei tuturor românilor: menținerea, însă, a ființei statului român prin victoriile din 1917 a însemnat menținerea nucleului către care au gravitat toate forțele de eliberare națională românești.

Marile victorii românești din vara anului 1917 au avut un puternic răsunet în tabăra Antantei, fiind socotite, pe drept cuvînt, ca unele din cele mai importante victorii ale acestei coaliții⁴⁰. Telegrama primului ministru francez, Ribot, către Brătianu exprima admirația pentru eroismul românilor: „Franța salută națiunea română, sora sa curajoasă, care a arătat, în mijlocul greutăților de acum, cele mai eroice virtuți, zălogul victoriei“. Telegrama suveranului Marii Britanii exprima și ea aceleași sentimente: eroismul oștirii în luptele de la Mărășești și Oituz „adaugă un prestigiu nou poporului român și un temei mai mult dreptele lui revendicări“. Comandantul forțelor armate ale S.U.A. din Europa, generalul Pershing, își exprima entuziasmul pentru comportarea ostașului român: „Admir splendidul eroism al armatei române, care și-a apărat cu îndrjire pământul patriei“. Generalul Cadorna, comandantul armatei italiene, cerea reprezentantului său militar de pe lângă Marele Cartier General Român să exprime via sa admi-

³⁸ Const. Kirilescu, *op. cit.*, vol. II, p. 263.

³⁹ *Am stat neclintii*, în „Mișcarea“, 15 august 1917.

⁴⁰ Vezi și A. Deac, *Luptele din vara anului 1917 în aprecierea contemporanilor*, în „Revista de istorie“, nr. 7, 1977, p. 1209 și urm.; S. Columbeanu, *Mărăști, Mărășești, Oituz în documentele militare străine*, în „Revista de istorie“ nr. 7, 1977, p. 1227 și urm.; *România în relațiile internaționale...*, p. 422.

rație „pentru proba marcantă dată de trupele române în luptele din regiunile Mărăști, Mărășești și Oituz”.

Rezistența românească din vara anului 1917 a făcut să se prăbușească una din cele mai puternice ofensive inițiate de Puterile Centrale pe frontul de Est și să bareze drumul acestora spre Rusia. Rămânând pe loc, într-o atitudine de fermă apărare — apreciază Seton-Watson — românii au împiedicat pe Mackensen să ocupe Odessa și pe Leopold de Bavaria, Moscova⁴¹. În urma înfringerilor din iulie-august 1917, comandamentul german a renunțat definitiv la operații ofensive pe acest front⁴². Frontul se stabilizează aici pentru o perioadă a cărei durată nu putea fi, deocamdată, estimată. Între Rusia și armatele Puterilor Centrale, în această zonă, continua să existe statul român.

Glorioasa epopee din 1917 a constituit un eveniment remarcabil, hotărâtor, în lupta poporului român pentru apărarea și desăvârșirea unității național-statale.

Anumite modificări, survenite în perioada următoare în situația internațională, politică și militară, au impus României adoptarea unei atitudini corespunzătoare salvagărdării drepturilor sale fundamentale. Complet izolată, România a fost nevoită să încheie cu Puterile Centrale mai întâi armistițiul de la Focșani și apoi tratatul de pace de la București, care a fost de fapt un dictat. Problema depășește, însă, obiectul articolului nostru. Precizăm numai că poporul român a privit regimul odios instaurat prin tratatul din 24 aprilie/7 mai 1918 ca un provizorat. El aștepta cu încredere depășirea acestor greutăți și realizarea, printr-o participare activă, a năzuinței de veacuri. Încă din perioada tratatelor preliminare, în ziarul „România” din 27 februarie 1918, Mihail Sadoveanu caracteriza pacea cu Puterile Centrale ca „o pace tristă”, ce impune o situație provizorie, „o stare de tranziție, căci neamul e întreg și viază [...]”. Puterile aspirațiilor noastre nu pot fi oprite de trecătoarele clipe care cad în vârtejul veșniciei. Ele cuprind de pe acum în ele înflorirea viitoare, ca o lege organică”.

În anii primului război mondial, lupta românilor de pe ambele versante ale Carpaților pentru unitate națională a intrat într-o etapă hotărâtoare, îmbrăcând o multitudine de forme și mijloace. Participarea la război a avut un caracter drept⁴³, constituind o parte integrantă, importantă, a acțiunii generale desfășurate de națiunea română pentru obținerea drepturilor sale istorice firești.

Desăvârșirea unității de stat, în cursul anului 1918, a fost rezultatul necesar al unui îndelung proces istoric și victoria strălucită a amplei mișcări de eliberare a românilor. Marea Unire s-a realizat pe baze democratice, prin adoptarea hotărârilor respective în cadrul unor largi adunări cu caracter plebiscitar. În același timp, ea s-a realizat în condiții internaționale favorabile, încadrându-se în fenomenul general de formare sau completare a statelor naționale din Europa centrală, de est și sud-est.

⁴¹ R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 561.

⁴² Gheorghe Zaharia, *Mărăști—Mărășești—Oituz — marea epopee din vara anului 1917*, în „Anale de istorie”, nr. 3, 1977, p. 8.

⁴³ Sfârșitul războiului găsește România alături de Aliați. La 9—10 noiembrie 1918 armata română este mobilizată, iar generalului Mackensen i se remite o notă cu caracter de ultimatum și de declarație de război, cerându-i-se ca trupele germane să părăsească teritoriul României în termen de 24 ore.